

Η ημινομαδική κτηνοτροφία ως κύρια οικονομική δραστηριότητα των Βλάχων του Μετσόβου (Σοφία Μπούμπα, Εκπαιδευτικός-Λαογράφος)

[/ Πεμπτουσία](#)

Από το 10ο αι., που εμφανίζονται με το όνομα «Βλάχοι» στις ιστορικές πηγές [28, οι Βλάχοι ασχολήθηκαν με την φύλαξη των περιοχών που τους είχαν ανατεθεί από την εκάστοτε διοίκηση παράλληλα με την άσκηση της κτηνοτροφίας. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, από το 5ο μέχρι τον 14ο αι. υπήρξαν δημογραφικές ανακατατάξεις στη λεκάνη της Μεσογείου, που είχαν άμεσο συσχετισμό με την παρουσία βλάχικων πληθυσμών. Εκείνο το χρονικό διάστημα εμφανίστηκε η κτηνοτροφία με την μορφή του νομαδισμού. Με την Οθωμανική κατάκτηση κατέστη επιτακτική η ανάγκη μόνιμης εγκατάστασης των νομαδικών πληθυσμών. Τα βλαχοχώρια όπως η Σαμαρίνα, το Μέτσοβο, η Φούρκα, η Αβδέλλα, το Περιβόλι κ.λπ. δημιουργήθηκαν χάρη στην ενοποίηση βλάχικων κατούνων [29] —αναφερόμαστε στις θερινές εγκαταστάσεις— και στη μετατροπή τους σε μόνιμους ορεινούς οικισμούς και κοινότητες (Wace & Thompson, 1989; Πρβλ. Τσακανίκα & Ισπικούδης, 2006), δηλαδή το πέρασμα από τον

νομαδικό στον ημινομαδικό τρόπο ζωής.

Τσελιγκάτο

Η βάση πάνω στην οποία στηριζόταν η κτηνοτροφία των Βλάχων κατά την οθωμανική κυριαρχία ήταν το τσελιγκάτο, μια μορφή κτηνοτροφικού συνεταιρισμού αποτελούμενου από πολλές οικογένειες, οι οποίες συμβίωναν και συνεργάζονταν στα πλαίσια της ομαδικής τους εποχιακής μετακίνησης (Γκόλιας, 2004). Τα μέλη των οικογενειών αυτών συνδέονταν άλλοτε εξ αρρεναγονίας, άλλοτε εξ αγχιστείας, άλλοτε εκ θηλυγονίας και υπήρχαν περιπτώσεις στις οποίες οι οικογένειες μεταξύ τους δεν είχαν κανένα δεσμό συγγένειας (Αλεξάκης, 2009) [30]. Το τσελιγκάτο απαρτιζόταν από κτηνοτρόφους διαφορετικής «ισχύος» δηλαδή με διαφορετικό αριθμό προβάτων. Φαίνεται ότι η κατηγοριοποίηση των κτηνοτρόφων σε τσοπάνους, σμίχτες και τσέλιγκες δεν ήταν μόνο ποσοτική, δηλαδή βάσει του αριθμού προβάτων που είχαν στην κατοχή τους, αλλά και ποιοτική, δηλαδή ο μόνος κτηνοτρόφος διέθετε κεφάλαιο, ο δε τσοπάνος παρείχε στο τσελιγκάτο την προσωπική του εργασία, και διαφέρει (η κατηγοριοποίηση) από περιοχή σε περιοχή. Επομένως οι αριθμοί στους οποίους θα αναφερθούμε στη συνέχεια είναι ενδεικτικοί. Σε γενικές γραμμές εκείνοι που είχαν πολλά πρόβατα ήταν τσέλιγκες, εκείνοι με λιγότερα από τους τσέλιγκες ήταν σμίχτες κι εκείνοι με τον μικρότερο αριθμό απ' όλους ήταν οι τσοπάνοι. Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά της καθεμιάς ομάδας θα αναφερθούμε παρακάτω.

Η λέξη «τσέλιγκας» προέρχεται από τη σλάβικη «celnik» που σημαίνει «τον αρχιποιμένα, τον πλούσιο ιδιοκτήτη πολυάριθμων αιγοπροβάτων [31]. (...) Επιπλέον ο όρος είναι δηλωτικός αξιώματος: σημαίνει τον ηγέτη της κοινότητας

του τσελιγκάτου.» (Γκόλιας, 2004, σ. 21). Το αξίωμα του τσελιγκά κληρονομούνταν από γενιά σε γενιά [32]. Στις περιπτώσεις όπου εκείνος που θα το κληρονομούσε ήταν ανάξιος για τη θέση αυτή αναλάμβανε κάποιος άλλος, συνήθως ο επόμενος με το μεγαλύτερο κοπάδι, χωρίς να αποκλείονταν και οι περιπτώσεις εκείνων που ενώ δεν είχαν τα περισσότερα πρόβατα αναλάμβαναν το ρόλο του τσελιγκά ως οι —κατά γενική ομολογία— ικανότεροι (Αρσενίου, 2005).

Η κυριαρχία του τσέλιγκα δεν περιοριζόταν μόνο στον παραγωγικό τομέα, αλλά επεκτεινόταν και σ' όλη την κοινωνική ζωή των μελών του συνεταιρισμού (Νιτσιάκος, 1995). Ο τσέλιγκας, που είχε την κοινωνική και οικονομική δύναμη, εκπροσωπούσε το τσελιγκάτο στις συναλλαγές με τον έξω κόσμο (ενοικιαστές λιβαδιών, τυρέμποροι, προμηθευτές ζωοτροφών κ.λπ) και γι' αυτό απαλλασσόταν από τις αμιγώς κτηνοτροφικές εργασίες όπως το άρμεγμα, τη βοσκή κ.λπ (Αρσενίου, 2005). «Γενικά ο τσέλιγκας, ως «διευθυντής», διαχειριζόταν τα οικονομικά της επιχείρησης του τσελιγκάτου» (Αλεξάκης, 2009, σ. 36) και γι' αυτό έπρεπε να έχει στοιχειώδεις γνώσεις γραφής και ανάγνωσης. Επιπλέον, πηγαينوερχόταν στις πλησιέστερες πόλεις για να διευρύνει τον κύκλο των γνωριμιών (πολιτικών, εκπροσώπων υπηρεσιών) του τσελιγκάτου και φρόντιζε να προμηθεύεται τα απαραίτητα —για την λειτουργία του τσελιγκάτου— εμπορεύματα (Αρσενίου, 2005). Συνεισέφερε στο τσελιγκάτο α) με το ζωϊκό του κεφάλαιο, β) την ενοικίαση ή αγορά χειμερινών βοσκοτόπων, γ) πιστωτικές διευκολύνσεις, ενώ οι υπόλοιποι συνέταιροι κατέβαλαν στο τσελιγκάτο την εργασία τους και το ζωϊκό τους κεφάλαιο —εφόσον υπήρχε— (Nitsiakos, 1985).

Στις περιπτώσεις όπου ο κτηνοτρόφος είχε πάνω από 20 ζώα, τότε δικαιούνταν το ανάλογο εισόδημα/μερίδιο. Εκείνοι που συνεισέφεραν πάνω από 100 ζώα ονομάζονταν σμίχτες [33]. Αν ο αριθμός των ζώων ήταν κάτω από 20 ήταν υποχρεωμένος να εργάζεται ως βοσκός προκειμένου να λάβει μισθό και να συμπληρώσει κατ' αυτόν τον τρόπο το εισόδημά του. Βοσκοί ή τσοπάνοι, *picoraru* (στα βλάχικα) θεωρούνταν όσοι είχαν 5-6 ζώα [35]. Εκείνοι δε θεωρούνταν κτηνοτρόφοι κι έπαιρναν μόνο μισθό (ρούγκα/ ρόγα) [36]. Οι σμίχτες κι οι τσοπάνοι συσπειρώνονταν γύρω από τους τσελιγκάδες «για να εξασφαλίσουν τις απαραίτητες συνθήκες επιβίωσής τους.» (Νιτσιάκος, 1995, σ. 66).

[Διαβάστε ολόκληρη τη μελέτη εδώ](#)

Παραπομπές:

28. Γ. Κεδρηνού «Σύνοψις ιστοριών αρχομένη από της αναιρέσεως Νικηφόρου Βασιλέως», έκδοση Iohannes Thurn, Βερολίνο, 1973, Β. 435, 11, 78, σ.329 (Πρβλ. Μέρτζος, 2010, σ.19).

29. «Με τον όρο «Κατούνα» σήμερα εννοούμε κι ένα μικρό οικογενειακό οικισμό από ένα ή περισσότερα σπίτια ή καλύβες. Σε πρώτο στάδιο οι κατούνες ήταν κτηνοτροφικές, ενώ αργότερα εξελίσσονται σε γεωργοκτηνοτροφικές ομάδες και αποτελούν ένα προστάδιο της

οργανωμένης κοινότητας, καθώς απαρτίζονται από περισσότερες οικογένειες.» Στο <http://gym-katoun.ait.sch.gr/index.php/plirofories> (τ.π 16/11/2015). Παρακάτω, θα δούμε τον όρο αυτό με άλλο περιεχόμενο.

30. Ο Μ. Γκόλιας θέτει την πατροπλευρική συγγένεια —και μόνο αυτή— ως προαπαιτούμενο της ένωσης οικογενειών εντός του ιδίου πατριαρχικού τσελιγκάτου (αναφέρει κι άλλα δυο ήδη τσελιγκάτων 1) το διευρυμένο τσελιγκάτο και 2) άλλους συναφείς ποιμενικούς θεσμούς). «Η συγγένεια ως κοινωνικός δεσμός είναι παραδοσιακά αμφιπλευρική, από πατέρα και μητέρα. Θα πρέπει όμως να γίνεται σαφής διάκριση ανάμεσα στο σύστημα συγγένειας και σ' εκείνο της καταγωγής. Το τελευταίο αυτό έχει σπουδαία σημασία στη συγκρότηση του τσελιγκάτου ως ποιμενικού θεσμού. Η καταγωγή στα τσελιγκάτα είναι πατρογραμμική- αρρενογονική. Γι' αυτό και τονίζεται η πατροπλευρική συγγένεια περισσότερο από την μητροπλευρική. Η ένταξη των μελών στη συγγενική ομάδα του τσελιγκάτου γίνεται με βάση την καταγωγή από τον πατέρα. Από άποψη πρακτική ή κοινωνικών σχέσεων, η πατροπλευρική καταγωγή διαμορφώνει ένα ολόκληρο πολιτισμικό σύστημα.» (Γκόλιας, 2004, σ. 29).

31. Ο J. Campbell (1976) επισημαίνει ότι από το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων των κτηνοτρόφων (βιό), εκείνο που τους προσέδιδε περισσότερο κύρος και ήταν δείγμα πλούτου ήταν ο αριθμός των αιγοπροβάτων.

32. Ο Ε. Αλεξάκης έχει άλλη γνώμη. Εκείνος υποστηρίζει ότι λόγω του ασταθούς χαρακτήρα του τσελιγκάτου (πολλοί αστάθμητοι παράγοντες π.χ ασθένειες προβάτων) δεν ήταν εύκολο να κληροδοτηθεί το τσελιγκάτο από γενιά σε γενιά. «Συχνά ένας τσέλιγκας δεν κρατούσε το αξίωμα αυτό ούτε δια βίου. Η λαϊκή αντίληψη είναι ότι «έρχεται (γυρίζει) ο τροχός για όλους» και έτσι χάθηκαν οι τσελιγκάδες, ενώ άλλοι φτωχοί είναι καλύτερα τώρα.» (Αλεξάκης, 2009, σ. 35).

33. «Η βάση αυτού (του Τσελιγκάτου) έγκειται εις ένα πρωτόγονο, πρακτικώτατον όμως, συνεταιρισμό μεταξύ διαφόρων μεμονωμένων, μικρότερων, υπό ένα αρχιτσέλιγκαν, κτηνοτρόφων, οι οποίοι, καλούμενοι «σμίχτες», εισφέρουν εις τον συνεταιρισμόν δια την περίοδον της συμπράξεως και το ποίμνιόν τους έκαστος ως κεφάλαιον και την προσωπικήν του εργασίαν.» (Καραβίδας, 1991).

34. «pecoráru & pecuráru & picoráru picuráru - pecorágã & pecurágã & picorágã & picurágã: 1) [ΕΔΩ] (αρσ.) βοσκός, τσομπάνης, 2) (συνεκδ., αρσ.) κτηνοτρόφος, 3) άνδρας- γυναίκα που ανήκει στο κοινωνικό στρώμα των κτηνοτρόφων, 4) (μτφ.) άξεστος άνδρας- άξεστη γυναίκα» (Δασούλας, 2013, σ. 174).

35. Για την περίπτωση του Μετσόβου πληροφορητές/τριες μου ανέφεραν

ότι οι τσοπάνοι μπορούσαν να έχουν μέχρι και 50 πρόβατα περίπου. Αν υπερέβαιναν τον αριθμό αυτό δυσκολεύονταν να βρουν αφεντικό να ρουγιάσουν για τη χειμερινή περίοδο, όπου ήταν απαραίτητη η ενοικίαση χειμαδιών, για όσους δεν είχαν ιδιότητα λιβάδια.

36. «Οι λέξεις ρόγα και ρόγιασμα διαφέρουν εννοιολογικά: η πρώτη δηλώνει τον μισθό, ενώ η δεύτερη τη συμφωνία» (Γκόλιας, 2004, σ. 144).